

AMIR TEMUR DAVRIDA AYOLLARGA BO‘LGAN MUNOSABAT

Nurboeva H. B

Toshkent tibbiyot akademiyasi

Tayanch soʻzlar: talim tarbiya, farzand, milliy-qadriyatlar, maʼnaviyat, taʼlim, maʼnaviy qadriyatlar, jamiyat.

Ключевые слова: воспитание, ребенок, национальные-ценности, духовность, образование, духовные ценности, общество.

Key words: talim upbringing, child, national-values, spirituality, education, spiritual values, society.

Maʼlumki, moʻgʻullar istilosi natijasida Movarounnahr siyosiy jihatdan parchalanib, davlat tartibi izdan chiqqan, boshsiz qolgan ogʻir bir tarixiy sharoitda Amir Temur siyosiy maydonga chiqdi. Amir Temur davr talabini, yaʼni mamlakatni moʻgʻul bosqinchilaridan tozalab, yagona, kuchli markazlashgan davlat tiklash kerakligini tushunib yetdi. Buyuk davlatchilikka asos solib, oʻzbek davlatchilik madaniyatini yangi tarixiy bosqichga koʻtardi.

Amir Temur Movarounnahrni tiklashni rejali asosda, qurultoylar oʻtkazishdan boshladi. Bu anjumanlarda shahzodalar, amaldorlar, amirlar, lashkarboshilar, olimu-ulamolar bilan bir qatorda saroy malikalari ham qatnashib, davlat hayotiga oid barcha muhim masalalarni bahamjihat hal qilganlar. Zarur qarorlar qabul qilib, tadbirlar belgilanganlar. Jahongir bunday ish uslubini keyin ham davom ettirib, katta yurishlar oldidan saroy xonimlari bilan hisoblashgan. Chunki ular Movarounnahr davlatining siyosiy, madaniy hayotida muhim oʻrin tutganlar va katta hissa qoʻshganlar.

Amir Temur Sharq ayollaridagi tengsiz nafosat, matonat va insoniy fazilatlarini oʻz vaqtida payqab olgan. Shuning uchun ham ularga barcha imkoniyatalar yaratib berilgan. Movarounnahr va Xuroson oʻlkalarida koʻplab maʼrifatli, odil davlat arboblari, sarkardalar va mutafakkirlarning yetishib chiqqanligining sababi ham ana shunda boʻlsa kerak.

Amir Temur davlati idoralarini mustahkamlashda va uni boshqarishda, obodonlashtirish, temuriy shahzodalarni tarbiyalashda “uning xotinlardan eng muqaddami va barkamoli Katta Malika (Saroy Mulk xonim)” Bibixonimning xizmatlari cheksiz bo‘lgan. Sohibqiron bu oqila ayolga nabiralari, Shohruh Mirzo, Muhammad Sulton Mirzo, Halil Sulton Mirzo, Ulug‘bek Mirzolarni tarbiyalash vazifasini ishonib topshirgan. U o‘zining maftunkor latofati, yorga sadoqati, dono va hozirjanoblighi, cheksiz insoniy fazilatlariga ega bo‘lganligi bilan boshqa malikalardan ajralib turgan, shuning uchun ham Saroymulkxonim Amir Temurning samimiy hurmati, sadoqatiga sazovor bo‘lgan.

Amir Temur sharqqa harbiy harakatlar bilan band bo‘lib qolib, armiyani boqishga mo‘ljallagan mablag‘i tugab qoladi shunda u maxsus kishi orqali Saroymulkxonimga maktub yo‘llab, zar berib yuborishni so‘raydi. Bu holatdan xabardor bo‘lgan Saroymulkxonim “Amiri Sohibqiron zaringiz tamom bo‘lgan bo‘lsa, siyosatingiz ham tugadimi?” – degan mazmunda javob maktubi yo‘llaydi.

Sohibqiron 1399-yil Hindiston safaridan qaytganidan so‘ng Bibixonim sharafiga machit va madrasa qurishga buyruq beradi. Hozir ham bu muhtasham bino Samarqand ko‘rkiga ko‘rk qo‘shib turibdi.

Amir Temur hukmronligi davrida saroyning obro‘-e‘tiborli boshqa malikalari uchun ham bog‘lar, maqbaralar bino qilingan. Samarqanddagi “Bog‘ibehisht” Amir Temurning suyuqli xotini Tuman og‘a sharafiga qurilgan.

Amir Temur o‘g‘illari va nevaralariga kelin tanlashda o‘zi ishtirok etgan. Bo‘lajak kelinni oilasi, nasl-nasabi va ta‘lim - tarbiyasiga jiddiy e‘tibor bergan. Shu o‘rinda Sohibqiron Amir Temurning ayolga, oilaga muqaddas deb qaraganini isbotlovchi fikrlari mavjud: «O‘g‘illarim, nabiralaring va yaqinlarimni uylantirmoq tashvishida kelin izlamoqqa e‘tibor berdim. Kelin bo‘lmishning nasl-nasabini, yetti pushtini surishtirdim. Xos odamlar orqali sog‘lik-salomatligini, jismonan kamolatini aniqladim. Kelin bo‘lmish nasl-nasabasi, odob-axloqi, sog‘lom va baquvvatligi bilan barcha qusrlardan holi bo‘lsagina el-yurtga katta to‘y-tomoshga berib, kelin tushirdim.» Manbalar ma‘lumotiga ko‘ra sohibqiron shahzoda Halil Sulton tanlagan qaylig‘i (Shodimulk xonim) ni ko‘rikdan o‘tkazganda undan ko‘ngli to‘lmaydi va to‘y qilishga rozilik bermaydi. Shunga qaramasdan Halil Sulton unga uylanadi. Tarixdan ma‘lumki, bu ayol Halil Sulton taqdirida fojeali rol o‘ynadi, Halil Sulton o‘zboshimchalik bilan Samarqand taxtini egallab olgandan so‘ng Amir Temurning xotini Bibixonim Shodimulk xonim tomonidan zaharlab o‘ldirildi.

Bulardan tashqari Amir Temur saroyida bo‘lgan xorijlik sayyohlar o‘z ustaliklarida Amir Temurning ayollarga bo‘lgan munosabatlari haqida ham

yoziq qoldirgan. Ispan elchisi Klavixo Amir Temurning Samarqand yaqinidagi Konigilda bergan katta to‘y marosimida ayollar ham ishtirok etgani haqida keng ma‘lumotlar beradi.

Manbalarga ko‘ra Temuriylar davrida xotin-qizlar uchun alohida maktablar ochilgan. Bu yerda otinbibilar o‘qituvchilik qilganlar. Oddiy xalqning qizlariga ta‘lim beradigan maktablar ham mavjud bo‘lib, ular mahallalarda tashkil etilgan. Maxsus ta‘lim olgan otinbibilar bu maktablarda qizlarga saboq berganlar. Lekin, biz o‘sha davr maktab ta‘limi mazmunini afsuski yaxshi bilmaymiz.

Amir Temur nafaqat saroy malikalari balki, raiyatning oqila ahli ayollarining fikrlarini inobatga olganligiga ham tarix guvohlik beradi: “Qarshi qal‘asin zabt etolmay, dilga kadar tugib qaytmoqda edim. Qizil daryodan kechib, bir qishloqqa qo‘ndik. Men bir kulbani ixtiyor etdim. Unda ushoqqina kampir yashar, tirikchiligi yolg‘iz echkidan erkan.

Men momodan biror ovqat qilib bermoqni o‘tindim. Ko‘p o‘tmay og‘och tovoqqa suzilgan atala dasturxonda paydo bo‘ldi. Och erdim. Og‘och qoshiqni tovoqdagi atalaga mo‘ldirib, yutoqib yegan edim, og‘zi-tilim kuygandan-kuydi.

Shunda momo dedi:

– Sen-da Amir Temurga o‘xshash shoshqoloqlardan ekansan.

– Temurbekning shoshqoloqligini qaydin bildingiz, momo, - so‘radim.

– Eshitishimcha, Amir Temur Qarshi qal‘asiga tik borib, uni ololmabdi. Magarki, avval qal‘a atrofidagi kichik-kichik qishloq va mahallalarni egallab, kuch to‘plab, so‘ng qal‘aga hujum qilmoq lozim edi. U esa bir yo‘la bekligni olmoqchi bo‘ldi-yu, shashdi sindi... Shunga o‘xshash sen ham shoshding va og‘zingni kuydirding. Atalani avval tovoqning girdidan olib, sekin-sekin yalab ko‘radi, sovuganini bilgach, so‘ngra qoshiqni to‘ldirib yeydi-da...

Shunda xatoimni anglaganday bo‘ldim. Va dedim:

– Darxon momo, o‘shal shoshgich Amir Temur mendirman. Tanbehingizni bosh ustiga oldim. Tilang tilagingizni...

Darxon momo odamlar uchun ariq qazib suv chiqarib berishni so‘radi. Oradan ko‘p o‘tmay Tanqos daryosidan ariq qazib, suv chiqarib berdim.”

Yuqoridagi fikrlardan shuni ko‘rishimiz mumkinki o‘sha davr ayollarining sadoqatli, oqila va ma‘naviyatli bo‘lganligi sababli ularga bo‘lgan munosabat ham yuksak bo‘lgan.

Sharq xalqlariga xos ayollarga bo‘lgan hurmat ehtirom, mustaqillik davriga kelib yanada oshdi. Mamlakatimiz Prezidenti I.A.Karimov ayollarning jamiyatdagi mavqei alohida ta‘kidlab, “Ming yillar davomida har qaysi jamiyatning ma‘naviy barkamolligi va madaniy darajasi ayollarga bo‘lgan munosabat bilan belgilanadi” – degan edilar. Bu fikrning amaliy isboti

sifatida 1999-yilni “Ayollar yili”, 2000-yilni “Onalar va bolalar yili” deb e’lon qilinishi va jamiyatda ayollar o’rnini mustahkamlash davlat siyosati darajasiga ko’tarilganligini aytib o’tishimiz mumkin. Hozirgi kunda ayollar jamiyat ijtimoiy hayotining turli sohalarida mehnat qilmoqdalar. O‘zbekiston respublikasi siyosiy hayotida ham faol ishtirok etmoqdalar. Misol uchun O‘zbekiston respublikasi Parlamentining qonunchilik palatasida 21 ta ayollar bo‘lib, Navoiy viloyatimizdan ikki ayol (Anora Bobomurodova, Matluba Burxonova) deputat etib, Senatda 15 ta ayollar bo‘lib, bir ayol (Valiyeva) senator etib saylandilar.

Bizning fikrimizcha, hozirgacha uzoq asrlar davomida ayollarning jamiyatdagi o‘rni yetarlicha o‘rganilgani yo‘q. Tarixchilar, sotsiolog, faylasuf olimlar tarixiy qo‘lyozma asarlar va boshqa manbalar orqali bu muammoni tadqiq qilishlari maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki, Amir Temur davrida ayollarga bo‘lgan munosabatni o‘rganish yoshlar uchun ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda, milliy g‘ururni yuksaltirishda ulkan ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar:

1. Ibn Arabshoh. Amir Temur tarixi. – T.: “Mehnat”, 1992, 83-bet.
2. Amir Temur saboqlari. T.: “Universitet”, 2001, 45-bet.
3. Amir Temur o‘g‘itlari. T.: “Navro‘z”, 1992, 58-bet.
4. Izoh: kadam – g‘am, qayg‘u, alam, g‘urbat.
5. Amir Temur o‘g‘itlari. T.: “Navro‘z”, 1992, 52-53 betlar.
6. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz. 7-jild. T.: “O‘zbekiston”. 1999, 95-bet.

РЕЗИОМЕ

Ushbu maqolada Amir Temur Sharq ayollaridagi tengsiz nafosat, matonat va insoniy fazilatlarini o‘z vaqtida payqab olgan. Shuning uchun ham ularga barcha imkoniyatlar yaratib berilgan. Movarounnahr va Xuroson o‘lkalarida ko‘plab ma’rifatli, odil davlat arboblari, sarkardalar va mutafakkirlarning yetishib chiqqanligining sababi ham ana shunda bo‘lsa kerak.

РЕЗИОМЕ

В этой статье Амир Тимур вовремя заметил непревзойденную утонченность, стойкость и человеческие качества женщин Востока. Вот почему им предоставлены все возможности. Вероятно, именно это и является причиной того, что на землях Мавераннахра и Хорасана выросло много просвещенных, праведных государственных деятелей, полководцев и мыслителей.

SUMMARY

In this article, Amir Temur noticed in time the incomparable elegance, perseverance and human qualities in oriental women. That is why they were given all the opportunities. That is why many enlightened, righteous statesmen, warlords and thinkers have matured in the Movarounnahr and Khurosan regions.